

O‘ZBEKISTONNING JAHON IQTISODIYOTI BILAN INTEGRATSIYALASHUV SHAROITIDA TASHQI SAVDONI TARTIBGA SOLISH

Ibragimova Zilola Shuxratovna
TDIU magistranti

Annotatsiya

Maqolada globallashuv jarayonlarida mamlakatda tashqi savdoni boshqarishning o‘ziga xos jihatlari o‘rganilgan. O‘zbekistonning jahon iqtisodiyoti bilan integratsiyalashuvi jarayonida tashqi savdoni erkinlashtirishning asosiy jihatlari va yo‘nalishlari tahlil etilgan. Integratsiyalashuv jarayonida tashqi savdoni boshqarishning asosiy dastak va vositalaridan foydalanish bo‘yicha ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: jahon iqtisodiyoti, globallashuv, integratsiya, tashqi savdo, xalqaro savdo, eksport, import, bojxona, tariflar, tashqi savdoni boshqarish.

Аннотация

В статье изучены особенности управления внешней торговлей в условиях глобализации. Основные аспекты и направления либерализации внешней торговли анализировались в процессе интеграции Узбекистана в мировую экономику. В процессе интеграции были разработаны научные предложения и практические рекомендации по использованию основных инструментов и инструментов управления внешней торговлей.

Ключевые слова: мировая экономика, глобализация, интеграция, внешняя торговля, международная торговля, экспорт, импорт, таможня, определения, управление внешней торговлей.

Annotation

The article explores the peculiarities of foreign trade management in the context of globalization. The main aspects and trends of foreign trade liberalization were analyzed in the course of Uzbekistan's integration with the world economy. Scientific proposals and practical recommendations on the use of basic tools and tools for foreign trade management have been developed during the integration process.

Keywords: world economy, globalization, integration, foreign trade, international trade, export, import, customs, definitions, foreign trade management.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallashuvi natijasida dunyo mamlakatlarining milliy tovar va xizmatlar bozorlarini faol integratsiyalashuvi obyektiv zaruriyatga aylanadi. Xalqaro savdo jarayoni dunyoning ko‘pgina mamlakatlarining tashqi iqtisodiy aloqalarini o‘z tizimiga birlashtiradi. Integratsiyalashuvning jadallashuvi esa tovarlar va xizmatlar bozori ishtirokchilarini erkin harakatini ta‘minlaydigan yagona iqtisodiy zonalarga bosqichma-bosqich aylanish jarayonini yuzaga chiqardi. Shu

sababli jahon iqtisodiyotida savdo sohasidagi milliy manfaatli to'siqlari bozor ta'sirida asta sekinlik bilan olib tashlanadi va xalqaro standartlarga moslashib boradi. Shu sababli jahon savdosi bilan integratsiyalashuv dunyoning aksariyat mamlakatlari uchun milliy iqtisodiy rivojlanishning yagona siyosatiga aylanib boradi.

Bunday sharoitda O'zbekistonni jahon iqtisodiyoti bilan integratsiyalashuv jarayonini samarali tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish xalqaro raqobatda ustunlikni ta'minlashga imkon beradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish va xalqaro integratsiyalashuv jarayonlarida tashqi savdoni boshqarishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish har qanday davlatning ishbilarmonlik muhiti sifatini belgilovchi asosi omillardan biridir. Bu borada xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ko'plab tadqiqotlar olib borilgan.

Yakubov O. [1] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda davlatning xalqaro savdo munosabatlarining to'la huquqli ishtirokchisi sifatida shakllanishi, sheriklik savdo aloqalarining rivojlanishi, shuningdek, xalqaro bozorga chiqish uchun yetakchi xalqaro savdo tashkilotlariga qo'shilishi qayd etilgan. Shuningdek, ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishining mumkin bo'lgan muammolari va istiqbollari, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy ahvolidan xususiyatlari, mamlakatning hozirgi holatini rivojlantirish istiqbollari muhokama qilinib, davlatning tashqi iqtisodiy faoliyatini baholash, O'zbekiston Respublikasining JSTga a'zo bo'lishdagi foydalari va xavf-xatarlari aniqlangan.

Imamova D. [2] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy operatsiyalarni huquqiy tartibga solishni takomillashtirish bilan bog'liq masalalar muhokama qilinadi. Aniqlanishicha, tashqi iqtisodiy bitim taraflardan biri xorijiy kontragent yoki boshqa davlatda joylashgan tijorat korxonasi bo'lgan, bitimning harakatlari chet elga olib kirish yoki olib chiqishga hamda xorijiy valyuta bilan hisob-kitoblarda xorijiy valyutadan foydalanishga qaratilgan bitim bo'yicha tavsiyalar beradi.

N.Tolipova[3] tadqiqotlarida esa mamlakatlarning iqtisodiy ochiqligining ortib borishi jahon hamjamiyatiga qo'shilishga yordam berishi asoslanadi. Maqolada O'zbekiston misolida tashqi savdoni liberallashtirish va savdo to'siqlarini kamaytirish mexanizmlari mintaq mamlakatlari integratsiyasining asosiy omillari sifatida muhokama qilingan.

Tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solishda valyuta siyosati bilan bog'liq muammolar Axmedov F. X.[4] tomonidan o'rganilgan. Bojxona to'lovlarini qo'llashni optimallashtirish tashqi iqtisodiy faoliyatni liberallashtirishning muhim omili ekanligi T.N. Pardayev[5] tomonidan asoslangan. Tashqi iqtisodiy faoliyatni boj-tarif orqali tartibga solishning ayrim jihatlari Suyunov Q.[6] tadqiqotlarida aks etgan. Boj ta'riflar orqali tashqi savdoni tartibga solish masalasi D.D. Xamidova[7] tadqiqotlarida aks etgan bo'lib, unda O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solishda qo'llanilayotgan bojxona to'lovlari va milliy boj tarifi tizimini

takomillashtirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, bojxona to'lovlarini ilg'or xorijiy tajribalar asosida optimallashtirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Abdusalomov O. E.[8] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tashqi iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan tartibga solishning iqtisodiy jihatlari, xalqaro standartlashtirish va sifat menejmenti joriy etish masalalari ko'rib o'tiladi. Ushbu tadqiqotlarda xalqaro standartlarni joriy etish orqali O'zbekistonning tashqi savdosini rivojlanishining prognoz modellari ishlab chiqilgan.

Tashqi savdo faoliyatini davlat tomonidan tartibga solishdan tashqari xalqaro tashkilotlar, kengashlar, integratsiya birlashmalari tomonidan amalga oshiriladigan xalqaro savdosini davlatlararo tartibga solish mavjud. Demak, xalqaro savdoni tartibga solish davlat tomonidan tartibga solish va xalqaro bitimlar va xalqaro tashkilotlarni tashkil etish orqali tartibga solishga bo'linadi. Jahon iqtisodiyotini rivojlantirishda xalqaro savdoning yuqori ahamiyati jahon hamjamiyati tomonidan maxsus xalqaro tartibga solish tashkilotlarini tashkil etishga olib keldi. Ushbu muassasalar rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi tashqi savdo munosabatlaridagi ziddiyatlarni bartaraf etish bo'yicha sa'y-harakatlarni muvofiqlashtiradi, tovar bitimlarining moddalarini xalqaro iqtisodiy huquq me'yorlari bilan bog'lashga intiladi. Ularning faoliyati xalqaro savdo bitimlarini amalga oshirish qoidalari, tamoyillari, tartibini ishlab chiqishga va ushbu tashkilotlarga a'zo davlatlar tomonidan ularning bajarilishini nazorat qilishga qaratilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xalqaro savdo tizimini boshqarishni tubdan takomillashtirish va tadbirkorlik subyektlari faoliyati uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish strategiyasining ham ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

"2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da "eksport faoliyatini liberallashtirish va soddalashtirish, eksport tarkibini va geografiyasini diversifikatsiya qilish, iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarning eksport salohiyatini kengaytirish va safarbar etish"[1] kabi vazifalar belgilab berilgan. So'nggi yillarda esa tashqi savdoni rivojlantirishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2017-yil 13-apreldagi "Tashqi savdo sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5012-sonli farmoni mamlakatimiz tashqi savdo aloqalarining samaradorligini yanada oshirish, tashqi savdoni liberallashtirish, eksport salohiyatini mustahkamlash hamda raqobatdosh mahalliy mahsulotlarni tashqi bozorlarga chiqarish tizimini takomillashtirish, mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar bilan xorijiy sheriklar o'rtasida savdo sohasida uzoq muddatli barqaror sheriklik munosabatlarini shakllantirish maqsadlariga xizmat qilishi ko'zda tutilgan.

Yuqoridagilar bilan bir qatorda mamlakatimizni jahon iqtisodiyoti bilan samarali integratsiyalash bo'yicha bir qator strategik maqsadlar belgilab berilmoqda. Ushbu holatlar esatashqi savdoni boshqarish bo'yicha maqsadli strategik yo'nalishlarni tanlash kabi vazifalarni belgilab bermoqda.

Jahon iqtisodiy rivojlanishining hozirgi sharoitida O'zbekistonning jahon iqtisodiyoti bilan integratsiyalashuv jarayoni tashqi savdoning balans muvozanatiga

salbiy ta'sir ko'rsatmaydigan va tadbirkorlikni rivojlanishini barqarorligini saqlab turuvchi va rag'batlantiruvchi, iqtisodiy rivojlanishdagi tahdidlardan holi bo'lgan strategik boshqarish asosida amalga oshirilishi lozim.

Jahon olimlarining fikricha milliy iqtisodiyotni jahon iqtisodiyoti bilan integratsiyalashuv jarayonida tashqi savdo sohasi asosiy xavf omili hisobladi. Biroq, zamonaviy tendensiyalar shuni ko'rsatmoqdaki, tashqi savdo siyosati bu umum-iqtisodiy siyosatning soliqlar, subsidiyalar, valyuta nazorati, import yoki eksportni to'g'ridan-to'g'ri cheklashlar orqali tartibga solishni o'z ichiga olgan nisbatan mustaqil yo'nalishi hisoblanadi. Aytish o'rinliki, tashqi savdoni cheklash borasida olib borilayotgan har qanday chora-tadbirlar ko'pincha qisqa muddatli samara beradi. Uzoq davr uchun esa, bu rivojlangan davlatlar tajribasida o'z ifodasini topgan, faqat erkin savdogina iqtisodiy resurslarni yanada oqilona hamda samarali joylashtirishga imkon beradi.[9]

Erkin tashqi savdo g'oyalari 300 yil oldingi David Rikardoning nisbiy ustunlik nazariyasi asosiga qurilgan bo'lib, unga ko'ra, xalqaro miqyosda barcha ishlab chiqarish resurslarining erkin (cheklovlersiz) harakatlanishi iqtisodiy samaradorlikni o'stiradi va resurslar o'zidan maksimal manfaat keltirgan holda aholi farovonligining oshishiga xizmat qiladi.[10]

Xalqaro iqtisodiy munosabatlar tashqi savdoni tashkil etish nuqtayi nazaridan batafsil bayon qilinishi mumkin bo'lgan juda ko'p turli xil muammolarni qamrab oladi. Shu sababli, xalqaro iqtisodiy munosabatlarning asosiy nazariyalarida tashqi savdoni boshqarish borasida ko'plab yondashuvlar shakllangan. Sababi shuki har qanday mamlakat iqtisodiyoti uchun jahon mamlakatlari bilan integratsion munosabatlarda xalqaro savdo katta rol o'ynaydi va bu uning yalpi milliy daromadini oshirishga imkon beradi.[11]

So'nggi yillarda O'zbekistonda Jahon savdo tashkiloti (JST)ga a'zo bo'lish haqidagi munozaralar mamlakatning JSTga a'zo bo'lishi bo'yicha so'nggi rasmiy uchrashuvdan taxminan 15 yil o'tgach, 2020-yilda qayta boshlangan. Ushbu davr mobaynida hukumat JSTga a'zo bo'lish bo'yicha yo'l xaritasini tayyorladi, tashqi savdo rejimi to'g'risidagi yangilangan memorandumni taqdim etdi, bu JSTga a'zo bo'lish bo'yicha muzokaralarni qayta boshlash uchun muhim qadam bo'ldi va JSTga a'zo bo'lishni o'z ichiga oladi. Hukumatning 2022–2026-yillarda “Yangi O'zbekiston”ni rivojlantirish strategiyasining maqsadlarida ham bu masalaga ustuvorlik berilgan. Agar O'zbekiston JSTga a'zo bo'lish uchun zarur bo'lgan tamoyillarni amalga oshirishda muvaffaqiyat qozonsa, mamlakat tashqi savdoning amaldagi me'yoriy-huquqiy bazasini tavsiflovchi xarajatlar, vaqt va noaniqliklarning sezilarli qisqarishini boshdan kechirishi mumkin.[12]

Yuqoridagilardan kelib chiqib O'zbekistonda bugungi kunda "Xalqaro savdo" ko'rsatkichi bo'yicha mamlakat reytingini tashkil etuvchi barcha indikatorlarni takomillashtirish bo'yicha maqsadli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, savdo aylanmasining kengayishiga, ichki bozorni va ishlab chiqaruvchilarni zarur tovarlar bilan ta'minlashga hamda respublikada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni eksport qilishga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolarni yechish maqsadida O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2018-yil 30-noyabrdagi “Tovar bozorlarida savdoni

yanada erkinlashtirish va raqobatni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5564-sonli Farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko'ra savdoni 2 bosqichda erkinlashtirish nazarda tutildi va kiritilgan o'zgarishlar 1-jadvalda aks etgan.

1-jadval

O'zbekistonda tashqi savdoni erkinlashtirish yo'nalishlari

Amaldagi tizim	Yangi tizim
O'zbekiston Respublikasining Prezidentining "Tovar bozorlarida savdoni yanada erkinlashtirish va raqobatni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bo'yicha	
Import qilinadigan yuqori likvidlik tovalarni ichki bozorda faqat birja savdolarida cheklovlarisiz sotishga ruxsat berilgan	Import bo'yicha olib kelingan yuqori likvidlik mahsulot turlarini, egalarining xohishiga ko'ra, ichki bozorda, shu jumladan, birja savdolarida cheklovlarisiz sotishga ruxsat etildi
Iste'mol moliya krediti faqat O'zbekistonda ishlab chiqariladigan mahsulot va xizmatlarni sotib olish uchun ajratilgan	Iste'mol moliya kredit import yoki mahalliy mahsulot va xizmatlarni sotib olish uchun bir xil shartlarda taqdim etilishiga ruxsat berildi
Ayrim turdagi tovarlar (cho'chqa go'shti, uy parranda go'shti, o'simlik yog'i, shakar, non va non mahsulotlari, rudalar, ipak chiqindilari va h.k.) eksporti cheklangan	Ayrim turdagi tovarlar (cho'chqa go'shti, uy parranda go'shti, o'simlik yog'i, shakar, non va non mahsulotlari, rudalar, ipak chiqindilari va h.k.) eksporti uchun cheklov bekor qilindi
Internet tarmog'idagi elektron savdo maydonchalari orqali tovarlar, ishlar va xizmatlar eksportni amalga oshirish tartibi belgilanmagan edi	Tadbirkorlik subyektlariga eksport shartnomasini tuzmasdan va bank komissiyasi undirilmagan, Internet tarmog'idagi elektron savdo maydonchalari orqali tovarlar, ishlar va xizmatlar eksportni amalga oshirish huquqi berildi
Jismoniy shaxslar tomonidan bojxona deklaratsiyasiz tovar olib o'tish 3000 AQSH dollarigacha edi	Jismoniy shaxslar tomonidan bojxona deklaratsiyasiz tovar olib o'tish 5000 AQSH dollarigacha oshirildi
O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 24.03.2018-yildagi "Tashqi savdoni yanada erkinlashtirish va savdo operatsiyalarining samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" PQ-3624-son Qarori bo'yicha	
Import qilinadigan tovarlarni yuklashdan oldin majburiy inspeksiya o'tkazish tartiboti qo'llangan	Import qilinadigan tovarlarni yuklashdan oldin inspeksiya o'tkazish ixtiyoriy asosda amalga oshiriladi.

Manba: muallif tomonidan tuzilgan.

Amalga oshirilgan islohotlar natijasidamamlakatimiz tashqi savdosi dinamik rivojlanayotgan tendensiyaga ega bo'lib, faol eksport va import siyosati yuritilib, tayyor mahsulot eksporti ustuvor darajada o'sib bormoqda. (2-jadval). Iqtisodiyotning ochiqlikligini ta'minlash siyosati, modernizatsiya, ishlab chiqarishni texnik va texnologik yangilash hamda diversifikatsiya jarayonlari sohasidagi tadbirlar izchil amalga oshirilishi natijasida tashqi savdoni samarali va yuqori natijaviy modellarni asosida rivojlantirishga mustahkam asos yaratilib, o'z navbatida qator pozitsiyalar bo'yicha tegishli yutuqlar qo'lga kiritilmoqda.

Respublikada so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan eksportni rag'batlantirish, importni optimallashtirish va umuman olganda tashqi savdo muvozanatini ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida, 2023-yil yanvar-dekabr oylarida respublikaning tashqi savdo aylanmasi (matnda TSA) 62,6 mlrd. AQSH dollariga yetdi va 2022-yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan 12,1 mlrd. AQSH

dollariga yoki 23,9 % ga oshishini ta'minladi. Ushbu natija mamlakat tarixida eng yuqori ko'rsatkich sifatida qayd etilgan.

2-jadval.

O'zbekiston Respublikasining tashqi savdosi, mln.AQSH dollari

Ko'rsatkichlar	2020- yil	2021- yil	2022-yil	2023-yil
Tashqi savdo aylanmasi	36256,1	42071,6	50500,3	62567,4
Eksport	15102,3	16610,6	19732,6	24426,2
tovarlar	7292,8	9953,4	11020,3	10989,9
xizmatlar	2005	2547,4	4456,7	5179,7
nomonetar oltin	5804,4	4109,8	4255,6	8256,6
Import	21153,8	25461	30767,8	38141,2
tovarlar	19932,4	23724,2	28220,3	35574,8
xizmatlar	1221,4	1736,8	2547,5	2566,4
Saldo	-6051,5	-8850,4	-11035,2	-13715

TSAda eksport hajmi 16 610,6 mln. AQSH dollariga (10,0 % ga ko'paydi) va import hajmi 25 461,0 mln. AQSH dollariga (20,4 % ga ko'paydi) yetdi. Hisobot davrida – 8 850,4 mln. AQSH dollari qiymatida passiv tashqi savdo balansi qayd etildi.

O'zbekiston jahonning 182 ta mamlakatlari bilan savdo aloqalarini amalga oshirib kelmoqda. TSAning nisbatan salmoqli hissasi Rossiya Federatsiyasida (17,9 %), Xitoy Xalq Respublikasida (17,7 %), Qozog'istonda (9,3 %), Turkiyada (8,1 %), Koreya Respublikasida (4,5 %), Qirg'iziston Respublikasi (2,3 %) va Turkmanistonda (2,1 %) qayd etilgan.

Ma'lumki, integratsiyalashuv jarayonida tashqi savdoni boshqarishning asosiy yo'nalishlari quyidagilar bilan belgilanadi:

1. Savdo va tranzaksiyalarni liberallashtirish. Dunyoning aksariyat mamlakatlari (birinchi navbatda, Jahon savdo tashkilotiga a'zo davlatlar) tovarlar va xizmatlarning transchegaraviy harakati uchun bojxona va boshqa to'siqlarni kamaytirdilar. Savdo erkinlashtirish dunyoning aksariyat davlatlari siyosatining asosiy prinsipiga aylantirish uchun sharoitlar yaratilmoqda.

2. Yangi tashqi savdoni boshqarish mexanizmlari va institutlarni tashkil etish.

3. Muvofiqlashtiruvchi va tartibga soluvchi organlarning xalqaro iqtisodiy munosabatlarga, savdo oqimlariga, qoidalariga va ularni rivojlantirish strategiyasiga ta'sirining samaradorligini oshirish.

4. Milliy bozorda raqobatning kuchaytirish.

5. Jahon sanoat kuchlarining raqobat ustunligidan himoya qilish doirasida mintaqaviy integratsion guruhlarini shakllantirish. O'zaro hamkorlik uchun qulay shart-sharoitlar yaratadigan savdo-iqtisodiy, valyuta siyosatini amalga oshirish va xalqaro mehnat taqsimotini chuqurlashtirish asosida mamlakatning global raqobatda ustunliklarini ta'minlash.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib integratsiyalashuv jarayonlarida tashqi savdoni milliy manfaatlar asosida strategik boshqarishga bo'lgan yondashuvni takomillashtirishda asosiy e'tibor quyidagilarga qaratilishi lozim deb hisoblaymiz:

milliy ishlab chiqaruvchilarning manfaatlaridan kelib chiqib, ularning mavqeyini yanada mustahkamlashga qaratilgan tashqi savdo siyosatini amalga oshirish lozim. Bunda, milliy manfaatlar doirasi raqobatli ustunlikni ta'minlashga qaratilib, unda bojxona cheklovlarini bevosita cheklov (proteksionistik) bilan emas, balki bilvosita shakllaridan ichki raqobat muhitini shakllantirish kabi usullardan foydalanish taklif etiladi. Asosiy strategik maqsad himoya usullarini bosqichma-bosqich kamaytirib borish orqali ishlab chiqaruvchilarni erkin raqobatga tayyorlab borishdir. Mamlakat raqobatbardoshligining asosiy sharti sifatida M. Porter nazariyasida "mamlakatda raqobat qanchalik rivojlangan va xaridorlarning talablari yuqori bo'lsa, bu mamlakat korxonalarining xalqaro bozordagi muvaffaqiyatga erishish ehtimoli shuncha yuqori bo'ladi aksincha, milliy bozordagi raqobatning kuchsizlanishi, qoidaga ko'ra, raqobat ustunligi kuchsizlanishiga olib keladi"[13];

xorijiy iste'molchilarni mamlakatda ishlab chiqarilayotgan talab yuqori bo'lgan mahsulotlar turlari va hajmlari to'g'risida xabardor qilish[14] maqsadida ichki bozordagi narx indeksleri, bozor konyunkturasi bo'yicha marketing tadqiqotlarini o'tkazish va ushbu tadqiqot natijalarini ochiq ma'lumot sifatida O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligining rasmiy Veb-saytlarida berib borilishi lozim;

jahon amaliyotida xalqaro savdoda mahsulotlarga qo'llaniladigan notarif usullar hisoblangan sanitar va fitosanitar chora tadbirlar ko'p miqdorda qo'llanilmoqda. O'zbekistonda ham tashqi savdoni erkinlashtirishda ta'rif usullarini Xalqaro Valyuta Fondi, Butunjahon Savdo tashkiloti kabi xalqaro tashkilotlari normalariga yaqinlashtirgan holda notarif usullardan foydalanish yo'nalishiga o'tish tavsiya etiladi. Notarif usullari nafaqat mahalliy ishlab chiqaruvchilarni, balki mamlakat aholisi turmush farovonligini ta'minlashda ham sezilarli ta'sir etadi.

Ma'lumki, tashqi savdodagi cheklovlarning yuqoriligi yashirin iqtisodiyot rivojlanishiga bevosita ta'sir qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. 2005-2022-yillarda yashirin iqtisodiyot hajmi 31 foizdan 53 foizgacha yetgan. 2017-yilda O'zbekistonda keng ko'lamli islohotlar doirasida pul-kredit va valyuta siyosatining erkinlashtirilishi natijasida naqd pul hamda valyuta oldi-sotdisi bilan bog'liq muammolar bartaraf etildi. Bu, o'z navbatida iqtisodiyotda naqd pul hajmining oshishiga ta'sir qilib, yashirin iqtisodiyot ko'lamini rasmiy iqtisodiyotga nisbatan salkam 59 foizgacha oshishiga olib keldi. Lekin keyingi yillarda muomaladagi bank plastik kartalari, terminallar, bankomat va infokiosklar sonining sezilarli darajada ko'payishi natijasida naqd pulsiz hisob-kitoblarning rivojlanishi, shuningdek, soliq islohotlarining amalga oshirilishi yashirin iqtisodiyot hajmining 2018-yildagi 55 foizdan 2021-yilda 42 foizgacha

kamayishiga xizmat qildi[15] O'zbekistonda bojxona tariflarini belgilashda Jahon savdo tashkilotining Tariflar va savdo bo'yicha bosh kelishuv (GATT)ning ta'riflar bo'yicha "Miliy rejim" tamoyilini qo'llash, shuningdek, import qilingan tovarlarning hisobotlarini elektron tarzda shakllanishini ta'minlash orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga imkon yaratadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekistonda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish va xalqaro integratsiyalashuv jarayonlarida tashqi savdoni boshqarishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishda yuqorida ta'kidlangan usul va vositalardan imkoni boricha bilvosita shaklda foydalanish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yakubov O. Legal Mechanism For Regulation Of Trade Relations Of The Republic Of Uzbekistan Within The Framework Of Joining The World Trade Organization //Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities. – 2023. – T. 21. – C. 20-24.

2. Имамова Д. Improvement of legal regulation of foreign economic transactions in the Republic of Uzbekistan //Общество и инновации. – 2020. – Т. 1. – №. 2. – С. 94-104.

3. Nigora, Talipova. "Uzbekistan: foreign trade liberalization and basic mechanisms on reduce trade barriers." (2014).

4. Ахмедов Ф. Х. Ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солишда валюта сиёсатининг ўрни //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 4. – №. 1.

5. Пардаев Т. Н. Божхона тўловларини қўллашни оптималлаштириш ташқи иқтисодий фаолиятни либераллаштиришнинг муҳим омили //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 4. – №. 1.

6. Суюнов Қ. Ташқи иқтисодий фаолиятни бож-тариф орқали тартибга солишнинг айрим жиҳатлари //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 106-112.

7. Хамидова Д. Д. Иқтисодий интеграция жараёнларида ташқи савдони тартибга солишда бож тарифини такомиллаштириш //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1110-1115.

8. Abdusalomov O. E. Tashqi iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan tartibga solishning iqtisodiy jihatlari, xalqaro standartlashtirish va sifat menejmenti //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 4. – №. 1.

9. Мирзаев М.М. Жаҳон бозорига фаол чиқиш: ташқи савдони тартибга солишнинг замонавий усуллари. "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. № 4, июль-август, 2017 йил.

10. Манба: <https://www.xabar.uz/iqtisodiyot/protekcionizm-va-savdo-urushi>

11. Серова Д.Б. Клопот Е.А. Протекционизм и свободная торговля в международных экономических отношения // Роль Евразийского экономического союза в глобализации российской экономики: Сборник статей

по итогам Международной научно- практической конференции. Стерлитамак, 2017. – с. 292.

12. Анализ делового климата в Узбекистане. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/ru/publications/reports/2023/05/insights-on-the-business-climate-in-uzbekistan_9ac46b98/84ffe567-ru.pdf#page=48.49.

13. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов/Пер. с англ. — М.: Альпина Biznes books, 2005. – 454 с.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 30 ноябрдаги “Товар бозорларида савдони янада эркинлаштириш ва рақобатни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5564-сонли Фармони. <http://lex.uz/ru/docs/4030912>.

15. Ўзбекистонда яширин иқтисодийотни қисқартириш бўйича таклифлар берилди. <https://uzreport.news/society/uzbekistonda-yashirin-i-tisodiyotni-is-artirish-buyicha-takliflar-berildi>.